

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра психології та
соціальної роботи

КУРСОВА РОБОТА

на тему:

**«Комплекс Едіпа та Електри: ознаки та наслідки неадекватного
вирішення»**

Виконала:

студентка групи ПС-22
Кондришин Христина
Романівна

Перевірив:

к. психол. н., доцент
Гірняк А.Н.

Тернопіль – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОМПЛЕКСУ ЕДИПА ТА ЕЛЕКТРИ	5
1.1. Аналіз підходів вивчення комплексу.....	5
1.2. Позитивний та негативний Едипів комплекс.....	13
Висновки до розділу 1	14
РОЗДІЛ 2. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПЛЕКСУ ЕДИПА ТА ЕЛЕКТРИ	16
2.1. Чинники, які впливають на виникнення комплексу.....	17
2.2. Наслідки, до яких може призвести комплекс.....	19
Висновки до розділу 2	21
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ, СПРИЧИНЕНИХ КОМПЛЕКСОМ	23
3.1. Психокорекційні тренінги, заняття з мінімізації наслідків, зазначених у комплексі.....	24
Висновки до розділу 3.....	26
ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	30
ДОДАТОК А	32
ДОДАТОК Б	36

ВСТУП

Актуальність дослідження. У наш час все більше людей страждають через власні комплекси, які можуть стосуватися будь-чого: чи то зовнішність, чи діяльність або ж місце проживання. Проте є комплекси, які уражають нашу психіку набагато серйозніше. Таким може бути комплекс Едипа та Електри. Він присутній абсолютно у всіх. Що це таке і як його уникнути? Щоб детальніше розглянути питання потрібно провести аналіз та дослідження ознак комплексу, яке допоможе нам зрозуміти звідки береться цей комплекс, як навчитися правильно управляти ним і не давати йому заволодіти нашою психікою.

У психології проблемі Едипового комплексу та шляхів його розв'язання присвячено чимало досліджень (О.Є.Гуменюк, М.Й.Варій, В.М.Лейбін, С.А.Міллер, І.Г.Малкіна та ін.). Проблематиці ж взаємовідносин батьків і дітей у сім'ї присвячені дослідження М.І.Алексєєвої, Л.І.Антонової, Е.А.Савонько, В.А.Сисенко та ін.

Об'єктом дослідження є Едипів комплекс, його ознаки та наслідки.

Предмет дослідження – вплив досліджуваного комплексу на психіку людей.

Мета дослідження – визначення ознак і наслідків неадекватного вирішення комплексу.

Завдання дослідження:

- 1) визначити теоретичні засади комплексу Едипа та Електри;
- 2) проаналізувати різні підходи вивчення комплексу;
- 3) окреслити прикладні аспекти дослідження;
- 4) розробити систему тренінгів та психокорекційних занять для мінімізації наслідків комплексу.

Методи дослідження. Щоб вирішити поставлені завдання було використано теоретичний метод. За допомогою якого був здійснений аналіз

наукової літератури, порівняння різних підходів та концепцій, класифікація понять, синтез теоретичного матеріалу.

Теоретико-методологічна основа дослідження: основні ідеї, тематизми, підходи до вивчення проблематики теми О.Є.Гуменюк, теоретичне підґрунтя М.Й.Варій.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні походження основних засад досліджуваної теми та систематизації основних психологічних факторів, що впливають на наслідки неадекватного вирішення проблеми.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОМПЛЕКСУ ЕДИПА ТА ЕЛЕКТРИ

Що таке комплекс? Комплекс – це група думок, відчуттів, афектів, уявлень, котрі є пригніченими та об'єднаними один з одним. Будучи неусвідомленим, комплекс зберігає здатність впливати на поведінку, почуття людини, і змушує її діяти стереотипно у певних ситуаціях.

Едипів комплекс – ключове поняття психоаналітичної теорії. Воно описує потяги, почуття, котрі з'являються у дитини, коли та входить у фалічну стадію психосексуального розвитку (три – п'ять років).

Назва такого феномену ґрунтується на давньогрецькому міфі про царя Едипа та однойменній драмі Софокла. У цій драмі Едип, всупереч власній волі, вбиває свого батька Лая і одружується з матір'ю Йокастою.

Розуміння едипової ситуації як ключового фактору є утворенням невротичних захворювань. Такий висновок зробив Фройд під час самоаналізу, який був проведений після смерті його батька. Розуміння цього прийшло на заміну такої собі теорії спокуси. Так само у давньогрецькій міфології Електра - дочка Агамемнона, після смерті батька дуже страждала і сумувала за ним. Пізніше вони з братом вступили в змову і вбили власну матір, яку вважали винною в загибелі батька. Саме після цього Електра змогла стати щасливою.

1.1. Аналіз підходів вивчення комплексу.

Про драму Софокла вперше Фройд згадав у листі, адресованому своєму другу В. Флісу. Там він писав: «Я також виявив на власному прикладі закоханість у матір і ревність до батька... Тепер розглядаю це як універсальне явище раннього дитинства. І якщо це так, то ми можемо зрозуміти чаруючу силу Царя Едипа».

Так, як Фройд був аналітиком, то це очевидно, що власний досвід переконав його в істинності твердження про те, що події перших років мають неабияке значення для подальшого життя індивіда. Безумовно, що першочергово увага звертається на наслідки певних впливів.

Вони стосуються не всіх дітей, хоча і є досить частими. Це може бути як сексуальні зловживання з боку дорослих по відношенню до дітей, так і спокуса дітей іншими дітьми: можливо не набагато старшими сестрами або братами; а також сильні переживання, які викликаються безпосереднім спогляданням виду або просто відчуття звуків сексуальної поведінки батьків. Це відбувається переважно у тому віці, коли ніхто і не здогадується, що діти можуть зацікавитися подібними діями чи навіть зрозуміти їх і згадати про них пізніше.

Звісно, що такі переживання набагато збільшують вразливість дитини. Вони спрямовують її сексуальні спонукання по певних каналах, які вже неможливо залишити.

Напевне через те, що такі враження відразу придушуються або вже при появленні в якості спогадів, вони утворюють детермінанту невротичного примусу. Пізніше вона не дозволить Я контролювати сексуальну функцію і швидше за все заставить від неї відвернутися. Очевидно, що результат останнього випадку – невроз або ж розвиток різних абсолютно некерованих функцій, які мають велике значення як для розмноження, так і для всього подальшого формування життя.

Незважаючи на повчальність випадків такого типу, велику увагу потрібно приділити впливу ситуації. Через неї повинна пройти кожна дитина, адже кожна ситуація незмінно впливає з фактора, який визначає тривалість певного періоду, протягом якого про дитину піклуються інші люди, з якими вона живе (батьки, опікуни тощо).

Сама суть комплексу Едіпа зображена в давньогрецькій легенді. Цар Едіп вбиває свого батька, що взяти в дружини власну матір, хоча він і не знав, що це його батьки. Такий вчинок визнають відхиленням від аналітичних фактів. Ми

можемо його легко зрозуміти, та насправді нам потрібно визнати його неминучим.

Саме після цього, вперше різниця між статями знаходить певний психологічний вираз, тому є доцільним розглядати розвиток хлопчиків та дівчаток розглядати окремо. Відправною точкою біології – загадка факту подвійності.

Чому? Тому, що неможливо простежити його походження. По суті психоаналіз не дав нічого цінного для пояснення і вирішення цієї проблеми. Адже у психічному житті знаходиться лише віддзеркалення подвійності. Жоден індивід не обмежується лише певними типами якоїсь однієї статті, а завжди проявляє реакції обох статей, точно так само, як і тіло, яке несе з повністю сформованими органами однієї статі атрофовані і непотрібні рудименти іншої.

Дуже часто в звичайному житті ми використовуємо стереотипні порівняння такі, як : все сильне і активне – чоловічі властивості; все слабке і пасивне – жіночі. Ми це використовуємо для розмежування чоловічого і жіночого в психічному житті. Взагалі такий факт психологічної бісексуальності ускладнює дослідження предмета; утрудняє його опис.

Першим своєрідним, можливо і еротичним об'єктом дитини є груди матері. Любов виникає у зв'язку з задоволенням потреби харчування. Зрозумілим є і те, що спочатку дитина не може зробити поділ між грудьми матері і власним тілом. Все це пізніше формується у фігуру матері, тільки тепер вона не лише годує , а й доглядає дитину, тим самим викликаючи комплекс фізичних відчуттів, які є абсолютно новими, але можуть бути як приємними, так і неприємними.

Як не дивно, саме мати стає першим спокусником дитини, завдяки турботі про її тіло. Унікальне значення матері не має аналогів, тому і лежить наріжним каменем у цих взаєностосунках. Незмінно саме значення матері залишається протягом всього життя першим і найсильнішим об'єктом любові, таким собі прототипом всіх любовних стосунків для обох статей.

Проте, філогенетична основа стоїть на рівень вище власного досліду, тому не важливо чи дитина смоктала груди, чи була вигодована з пляшечки. В будь-якому

випадку розвиток дитини пройде по тому самому шляху. Хоча як би довго дитину не годували материнськими грудьми, після відлучення від грудного відгодовування, вона завжди буде впевнена у тому, що період годування був дуже коротким і недостатнім.

Ця, так звана, передмова є досить доречною, адже збільшує усвідомлення інтенсивності комплексу Едипа. Хлопчик, вступаючи в фалічну фазу розвитку лібідо у віці 2-3 років, здатен переживати приємні відчуття у своєму статевому органі. Він хоче навчитися досягати їх за власним бажання, переважно за допомогою збудження руками. Тоді син стає «коханцем» для своєї матері. Він хоче володіти нею фізично. Правда все це уявляється відповідно до власних спостережень і інтуїції відносно свого статевого життя.

Показуючи свій статевий орган матері, син намагається її спокусити. У хлопчика рано прокидається мужність і він хоче зайняти місце батька по відношенню до мами. У будь-якому випадку до цієї пори батько був для сина прикладом, завдяки своїй фізичній силі і владі. Зараз батько стає суперником, адже стоїть на його шляху.

Глибокі переживання при появі батька можуть викликатися і тим фактом, що під час його відсутності сину дозволяється розділяти ліжко з матір'ю, але після його повернення хлопчика знову переносять у власне ліжечко. Приблизно це і є суттю комплексу Едипа. Грецька легенда перенесла його зі світу дитячих фантазій у вигадану реальність.

З часом мати прекрасно розуміє, що сексуальне збудження сина відноситься до неї. Тоді вона вирішує заборони сину чіпати руками власні геніталії. Така заборона є малоефективною, у кращому випадку вона може викликати деяку заміну методу отримання задоволення.

Матір, розуміючи всю ситуацію, вдається до найсуворіших заходів : погрожує відняти у хлопчика те, чим він може вести себе зухвало по відношенню до неї. Проте, щоб погроза була переконливою, мати каже, що розповість про усе батькові. Тут у дитини виникає паніка, адже вона потрапляє під вплив комплексу кастрації. Хлопчик переживає найсильнішу дитячу травму.

Результати загрози кастрації впливають на відносини хлопчика з батьками, згодом в загальному з чоловіками та жінками. Зазвичай, дитина не може протистояти такому потрясінню. Відмова від бажання мати з матір'ю сексуальний контакт як спосіб зберегти свій статевий орган. При цьому, варто звернути увагу на присутність сильного психічного компоненту. За його наявності подібним залякуванням мужність та сила хлопчика тільки збільшується.

Хлопчик здатний зайняти пасивну позицію по відношенню до обох батьків. Він припиняє мастурбації, але діяльність уяви супроводжує його й надалі. Саме це залишилося для нього єдиною формою сексуального задоволення, тому він віддається їй частіше. Далі продовжує ототожнювати себе з батьком. Незважаючи на це, більшою мірою хлопчик ототожнює себе з матір'ю. Попри всі ідентифікації та ототожнення у дитини зростає страх і ненависть до батька. Коротко кажучи, на зміну мужності хлопчика приходять зухвала позиція до батька. Пізніше це буде примусовим чином визначати поведінку хлопчика в суспільстві.

Залишок еротичної фіксації на матері часто зберігається у формі надмірної залежності від неї, і виражається у вигляді деякої залежності від жінок.

Безсумнівно, вплив загрози кастрації дає паростки на сексуальне життя хлопчика, хоча не завжди має страшні наслідки. Це знову-таки залежить від кількісних відносин між тим, як багато було завдано шкоди і чого вдалося уникнути.

Менш глобальним та більш однорідним явищем є вплив комплексу кастрації на маленьких дівчаток. Нічого дивного, адже дівчинка не боїться втратити пеніс. Хоча вона повинна реагувати на те, що не отримала його. Вона заздрить хлопчикам. Потім пробує аналогічно повторювати дії хлопчика, робить зусилля, спрямовані на компенсацію свого «дефекту», які можуть призвести до нормальної жіночої позиції.

На відміну від хлопчика, під час стимуляції руками своїх геніталій часто трапляється так, що їй не вдається домогтися достатнього задоволення. Як правило, вона швидко припиняє мастурбувати, так як не бажає ніяких нагадувань

про перевагу свого брата чи товариша та повністю відвертається від сексуальності.

Якщо ж дівчинка наполягає на своєму першому бажанні - вирости хлопчиком, то в деяких екстремальних випадках вона перетворюється в явного гомосексуаліста. В інших випадках - буде проявляти виражені чоловічі риси в ході свого подальшого життя. У чоловіків загроза кастрації приводить до подавлення едіпового комплексу. У жінок, навпаки, саме відсутність пеніса викликає едіпів комплекс.

У наш час більшість психоаналітиків, прихильників фрейдиської школи, визнають значущість едіпового комплексу у психосексуальному розвитку людини. Хоча за межами теорії таке поняття як «едиповий комплекс» не отримало визнання. Причиною цього являється його ненауковість.

Психоаналітики, чії переконання суттєво відрізняються від класичного фрейдизму, переважно сучасні психоаналітики, бачать концепцію комплексу Едіпа по-іншому. Вони вносять власні елементи, розставляючи інші акценти.

Яскравим прикладом являється Карл Юнг. Він вказував на те, що фрейдівський Едіпів комплекс не здатен адекватно описати аналогічну стадію у дівчат. Це стало поштовхом до запровадження Юнгом у 1913 році нового терміну – «комплекс Електри». За ним дівчинка відчуває сексуальний потяг до свого батька, а також вороже ставлення до власної матері.

Юнг вважав наявність сексуального аспекту у комплексі лише похідною від прагнення повернутись до самого джерела життя, до матері або ж у материнське лоно. Для нього Едіпів комплекс – реальне психічне утворення. Він казав, що на ранній стадій недиференційованої сексуальності як дівчинка, так і хлопчик сприймають матір як джерело захисту та їжі. Тут також присутнє прагнення позбавитися від батька.

К. Юнг по-іншому дивився на перемогу Едіпа над Сфінксом, адже вважав, що насправді ця істота була лише представником подвійного образу матері, що є відображенням страху перед нею.

Чому він так вважав? Тому, що поєднувалась досить приваблива верхня частина з головою жінки з химерною звіриною – частина тулуба, яка викликає жах. Вірячи легенді, Сфінкс була дочкою Єхидни, яка народилася внаслідок кровозмішення матері з власним сином. Саме тому такий образ можна трактувати як застереження лібідо – відношень до матері.

Та вже у 1931 році Фройд відкидає будь-які уявлення Юнга про комплекс Електри (стаття «Про жіночу сексуальність»). Фройд, на відміну від Юнга, вважає, що відношення дітей до своїх батьків є не симетричними, а радше асиметричними. Він казав, що лише хлопчики проявляють любов до матері, поєднуючи це з конкурентною неприязню, навіть дещо з ненавистю до батька.

Перша відмінність розвитку жінок та чоловіків полягає в тому, що сексуальний розвиток дівчат відбувається у різний спосіб. Можливі три варіанти розвитку:

1. любов до батька, як протилежність комплексу Едипа;
2. загальне відкидання сексуальності;
3. комплекс чоловічості (явне підкреслення чоловічих рис).

Також, Фройд казав, що жіноча форма комплексу Едипа відрізняється від чоловічої завдяки функції кастраційного комплексу. У хлопчиків Едипів комплекс якраз таки руйнується завдяки цій функції. А у дівчаток він виникає саме під дією кастраційного комплексу.

Повною протилежністю вчення Фройда була думка Альфреда Адлера. Він казав, що комплекс Фройда повністю нехтує впливом братів і сестер на психічне життя людини. Відповідно до своєї школи Адлер переформулював всі поняття і процеси, які включав в себе Едипів комплекс, стверджуючи, що Едипів комплекс є лише одним із багатьох проявів розбещеності. Так, як дитина, котру розбещують, звикає до вдоволення усіх бажань, дуже швидко зріє навіть і у сексуальному плані, а ласки матері провокують та підсилюють проявляння вище згаданих явищ.

В нормальних умовах після періоду раннього дитинства дитина проявляє майже однаковий інтерес до батька і до матері. Хоча є зовнішні обставини можуть обумовити її інтерес до одного з батьків. Це може бути тривала хвороба, що вимагає постійної турботи матері. Якраз вона і створить умови для виникнення дистанції між дитиною та батьком.

Адлер вважає Едипів комплекс лише символом бажаного владарювання над батьками. Адже розпещена дитина буде швидше дозрівати в сексуальному плані лише тому, що всі її бажання завжди задовольнялися. Іншим фактором є те, що у матері може бути підвищена сексуальна збудженість. Вона пестить дитину надмірними поцілунками з надзвичайною ніжністю. Попри це, сексуальна насолода є лише супроводжуваним елементом бажання владарювати над матір'ю.

Існує ще одне вчення щодо Едипового комплексу, побудоване на основі родової травми. Таку теорію висунув О. Ранк. Він вважає, що від самого народження материнське тіло – джерело страху. Тому дитина несвідомо прагне трансформувати джерело болі в джерело насолоди.

Ще одним не менш важливим фактором, що впливає на розвиток комплексу Едипа є сімейна ситуація. Її суть полягає в тому, що у дитини одночасно виникає два бажання: як поєднати батьків, так їх і роз'єднати. Складовою будь-якої сімейної ситуації є різні потреби батьків та дітей. Неправильним рішенням є залучення дитини у вирішення батьківських конфліктів. Вона може використовувати їх почуття провини для задоволення власних потреб.

Психологічним моментом у цій теорії - розбіжність потягів батьків і дітей. Наприклад, батько буде більше любити сина, оскільки той – продовжувач роду й наступник. А дитина розраховує на більше, ніж просто продовження батьківського Его. Саме такий фактор наражає на небезпеку індивідуальність дитини. Через це дитина буде шукати порятунку у матері, в результаті чого розвинеться фіксація.

О. Ранк заявляє: «Батьки відкрито або опосередковано борються за душу дитини в біологічному (протилежна стать) або егоїстичному сенсі (однакова

стать); дитина відповідно використовує батьків й налаштовує їх один проти одного, щоб врятувати свою індивідуальність».

Е. Фромм вважав, що Фройд невірно протрактував міф про Едипа. Фройд опирався лише на трагедію Софокла про царя Едипа, хоча потрібно було брати до уваги всю трилогію.

Якщо уважно прочитати всі частини міфу можна зробити висновок, що трагедія Едипа повинна розглядатися не як символ інцестного кохання між сином і матір'ю, а як протест сина, який виступає проти батька та його влади в сім'ї. Сексуальність в цьому міфі відходить на другий план, бо її витісняє відношення до влади, що утворює основу міжособистісних відносин.

Конфлікт між батьком та сином представляє продукт авторитарного патріархального суспільства, де син сприймається в якості батьківської власності, «речі». Чим сильніший тиск з боку батька, щоб зробити сина засобом досягнення власних цілей, тим гостріший конфлікт.[3]

Г. Салліван тлумачив Едипів комплекс як фамільярність та відчуженість у відношенні батьків та дитини. Він вважав, що почуття фамільярності, яке є присутнє у батька до сина, призводить до авторитарного відношення та породження у дитини жорстокості та обурення. Чому це так відбувається?

Напевно через те, що батько поводить себе з дочкою більш прихильно, тому свобода від батьків протилежної статі часто породжує почуття прихильності і любові до нього.[24]

1.2. Позитивний та негативний Едипів комплекс.

У цьому питанні ми знову повертаємося до вчення Фрейда. Він вважав, що бісексуальність людини може приводити до стану, коли дитина буде займати як активну, так і пасивну позицію.

Бісексуальність – поєднання чоловічого та жіночого начал.

Позитивну форму комплексу Едипа складають як сексуальна привабливість одного з батьків протилежної статі, так і ненависть до одного з батьків тієї ж статі. Відповідно негативну форму складають – любов до одного з батьків тієї ж статі та прагнення прибрати зі свого життя одного з батьків протилежної статі.

У дитини проявляються обидві форми на стадії психосексуального розвитку, при цьому утворюється так званий повний Едипів комплекс. Він характеризується роздвоєним ставленням дитини до батьків. Дитина може одночасно любити і ненавидіти кожного з них, обожнювати і бажати їм смерті, хоче бути схожою на них і боїться бути покараною за свої несвідомі бажання.[3; 17а]

Хлопчик не тільки проявляє еротичні почуття до матері й прагне усунути батька, а й відчуває властиві дівчинці ніжність до батька й ворожість до матері. Аналогічна картина спостерігається й у дівчинки: вона не тільки має сексуальний потяг до батька та ревне почуття до матері, але й вороже налаштована до батька та відчуває сильну емоційну прихильність до матері.

Фройд був прихильником думки, що у реальному житті Едипів комплекс проявляється у вигляді поєднання різних варіантів вздовж осі між такими типами комплексу як: позитивний та негативний. Він включає в себе і гетеросексуальні і гомосексуальні імпульси.

Висновки до першого розділу

Отже, в першому розділі висвітлено теорію щодо комплексу Едипа та Електри (за Фройдом). Він висував припущення про існування таких інстинктів як: Ерос – інстинкт любові та Танатос – інстинкт смерті. Перший служить цілі збереження життя. Інший – протидіє життю та прагне повернути його в неорганічний стан.

Тривога виникає при певній загрозі організму. Якщо тривога справжня, це означає, що загроза виходить від конкретного зовнішнього джерела, якщо ж тривога невротична – джерело несвідоме.

Звідки Фройд черпав натхнення для свого вчення?

Відповідь очевидна. Він розвинув свою теорію про Едипів комплекс, опрацювавши розділ про царя Едипа з однойменної трагедії Софокла. У хлопчиків виникає позитивний комплекс Едипа, який ґрунтується на сексуальному позяті до матері та ревнощах до батька. Син розглядає батька як суперника в боротьбі за матір.

Можливий такий перебіг подій, коли у хлопчика виникає негативний Едипів комплекс, який полягає у виникненні любові до батька та ненависті до матері. Поєднання обох форм комплексу викликає амбівалентне ставлення до батьків.

У дівчаток виникає аналог Едипового комплексу – комплекс Електри. Суть комплексу полягає у виникненні сексуального потягу до батька та ненависті до матері, так як дочка вважає її суперницею. Цей комплекс теж може бути як позитивним, так і негативним.

РОЗДІЛ 2

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПЛЕКСУ ЕДИПА ТА ЕЛЕКТРИ

Дослідження Едипового комплексу супроводжувалося довготривалою психоаналітичною роботою Фрейда з клієнтами, а також самоаналізом, який зумів заставити психолога задуматися і визнати, що насправді він любить свою матір, а стосовно батька у нього змішане почуття любові та ревнощів. Довгий час Едипів комплекс був таким собі наріжним каменем психоаналітичної теорії для Зигмунда Фрейда.

У сучасності проблеми чи радше тенденція Едипового комплексу розглядається не як первинне джерело неврозу, а з позиції ранніх конфліктів. При дослідженні Едипового комплексу деякі вчені визначали його як сукупність несвідомих почуттів, завдяки яким посилюється бажання заволодіти одним із батьків протилежної статі, водночас перевершити іншого з батьків.

Згідно з трактування комплексу хлопчику властиві не лише вибір матері як об'єкта сексуального бажання, а й ніжність, яка переважно присутня у дівчаток, відносно батька та ревнива ворожість стосовно матері.

Досить довгий період часу Фрейд вважав, що комплекс Едипа з легкістю можна приписувати і дівчаткам. Згодом він спростував такі думки, надавши певні твердження:

1. колись у своїй статті про «геніальну організацію лібідо у дитини» він писав про те, що фалічній стадії для дітей обох статей існує лише один значимий орган – фалос;

2. зростання ролі доедипового періоду залежності від матері. Ця стадія чітко наявна у дівчаток, оскільки для них комплекс Едипа означає заміну об'єкта любові – перехід від матері до батька;[24]

Багатолітні дослідження, здійсненні у рамках психодинамічної теорії АСПН, доводять те, що насправді існує такий феномен, як едипова залежність суб'єкта від батьків, з якими і пов'язані перші лібідо потяги. Підтвердження цього знаходять у емпіричному матеріалі.

Оскільки, внутрішня суперечливість об'єкта залежить від комплексу Едипа, так як у його контексті існує «табу» на чуттєвість з бажаним об'єктом лібідо. Це табу генералізується не лише на об'єкти заміщення, воно ще й має тенденцію розповсюджуватись на інші сфери стосунків з людьми і виражається у ревнощах, почуттях меншевартості, заздрощах та агресії. Завдяки методу АСПН, який дозволяє діагностувати, об'єктивувати та психокоректувати деструктивні важелі поведінки людини, підвищується її соціально – перцептивна компетенція та оптимізація спілкування.[22]

2.1. Чинники, які впливають на виникнення комплексу.

Багато людей вважає, що Едипів комплекс з'являється лише у дітей з неблагополучних сімей. Таку думку психологи спростовують. Комплекс Едипа та Електри присутній абсолютно у всіх людей, не зважаючи на фінансовий стан сім'ї, вік батьків та соціальне становище подружжя.

Чому у деяких дітей комплекс майже не проявляється, в той час коли у інших він загострюється і стає проблемою?

Напевно, все залежить від стосунків у сім'ї. Якщо вдома хороші стосунки між всіма членами сім'ї, батько є прикладом та авторитетом для синів, донечки намагаються бути схожими на власну матір, тоді едипів комплекс у таких дітей протікає більш гармонійно. Якщо ж в сім'ях занадто авторитарні батьки, у майбутньому в таких дітей будуть проблеми з самооцінкою.

Не менш важливим фактом є те, як впливає поведінка батьків на дітей та навіть їхні вчинки, які можуть бути неусвідомленими. Наприклад, мати купається разом з дитиною чи переодягається при синові, чи навіть дозволяє

сину спати біля себе на одному ліжку. Аналогічно та ж поведінка тата по відношенню до донечки.

В цьому немає нічого дивного, аморального і кримінального, якщо дитина є зовсім немовлям, але у період з 3 до 5 років дитина вступає у фалічну стадію психосексуального розвитку. Саме тоді вона відчуває потребу у фалосі та його силу. Як хлопчик, так і дівчинка починають розуміти свою сексуальність на несвідомому рівні. Коли дитина у цьому віці бачить оголеного батька чи матір, то відчуває або сексуальне бажання, або ж страх.

Чому саме ці два відчуття? Тому, що син, який бачить оголену матір хоче нею оволодіти, у нього виникає сексуальне бажання, він розуміє, що у нього фалос, значить він притягує до себе. Коли ж він побачить оголеного батька, у нього з'являється відчуття страху і ненависті, адже він усвідомлює силу фалосу та одночасно з тим появляється ревність, бо син сприймає батька як суперника, який відніме у нього матір.

Аналогічно і у дівчаток. Якщо вони бачать оголеного батька, тоді у них з'являється сексуальне бажання, а якщо матір – одразу появляється відчуття ревності по відношенню до батька і ненависть до матері як до суперниці.

Ще одним розповсюдженим явищем є почуття недостатньої любові у дитини. Що це таке? Наприклад, батько був тривалий час у відрядженні і мати дозволяла сину спати поряд з собою на одному ліжку. Як тільки повернувся батько, сина знову змусили спати у своїй кімнаті. Або ж коли просто дитина проситься спати з батьками, йому говорять, що він надто дорослий, щоб боятися спати самому. Тоді хлопчик йде у свою кімнату і йому здається, що його не люблять. Так виникає комплекс непотрібності.

Що ще може бути причиною яскравого вираження ознак комплексу Едипа та Електри? Наприклад, батько випивав і в стані алкогольного сп'яніння лупцював дружину та сина. Дитина, яка переживає таке потрясіння, свідомо починає ненавидіти батька, який постійно робить сварки вдома, не дає спокійно жити своїй сім'ї. Відповідно син буде тягнутися до

матері, відчуваючи себе її підтримкою та опорою. В деякій мірі комплекс буде розвиватися, але він може бути й придушений бажанням сина стати опорою та міцною стіною для мами. Відповідно він ідентифікує себе як чоловіка, який повинен захищати те, що йому дороге, а також близьких йому людей.

2.2. Наслідки, до яких може призвести комплекс.

Едипів комплекс виникає не тільки тоді, коли у дівчинки хороший тато та зла мати чи навпаки: авторитарний батько у хлопчика і досить ніжна та лагідна матір. Частою проблемою проявлення ознак комплексу є недостатнє приділення уваги дітям або ж неналежне ставлення до них. У старшому віці дівчина буде компенсувати відсутність взаєморозуміння з батьком у стосунках з іншими чоловіками. Це може бути проблемою, адже вона буде вибирати собі або набагато старших чоловіків, або ж їх буде багато.

Чому саме старші чоловіки? Тому, що біля них такі дівчатка будуть займати місце жінки-дочки. Власне така ж ситуація і у дівчинки, у якої був хороший батько. Як правило, такі жінки шукають риси батька у всіх чоловіках, переважно не знаходять і досить часто стають нещасними в особистому житті.

Ще одним негативним наслідком для дівчаток у їхньому майбутньому особистому житті є те, що ще з дитинства вони роблять все, щоб вгодити батькові. Вони відмінно вчаться, постійно намагаються досягати чогось більшого, здобувають освіту, пізніше професію наближену до батькової.

Такі жінки досягають значних висот у професійному плані, адже є емоційно стійкими, жорсткими і впевненими в собі, тому що батько завжди їх хвалив і пишався ними. На перший погляд це дуже хороші риси і взагалі успішні жінки викликають захоплення у чоловіків, але у особистих стосунках – нещасні.

Багато чоловіків не готові жити з «генералом в спідниці», яка завжди командує, бере на себе повну відповідальність за стосунки. Так само і в фінансовому плані, адже вони стають успішними, відповідно й багато заробляють. Не всі чоловіки можуть задовольнити таких жінок. Це стосується усіх сфер. Та й самі жінки ніколи не будуть зі слабшим від себе, бо на підсвідомому рівні шукають копію батька.[13]

Стосовно хлопчиків, у яких надто авторитарний та жорстокий батько. У майбутньому в таких дітей утвориться комплекс неповноцінності. Вони помилково будуть вважати, що не зможуть стати схожими на батька, тоді припиняються будь-які спроби розвиватися і досягати результатів у житті. Це призводить до того, що їх постійно треба буде підштовхувати до виконання якоїсь складної роботи. Відповідно ніякого професійного росту та розвитку, ніякого особистого життя, тому що жінки не зможуть довго заспокоювати і підштовхувати таких чоловіків до роботи.[15]

Одним із наслідків такого комплексу може бути виникнення гомосексуальних нахилів. Воно виникає внаслідок ідентифікації хлопчика з матір'ю. Як відомо, комплекс Едипа полягає у прихильному ставленні сина до матері і ненависті до батька.[25; 3а]

Саме через це у старшому віці, коли відбувається статеве дозрівання перед хлопчиком постає вибір ідентифікації на несвідомому рівні. Він може ідентифікуватися через постать батька або ж матері. Коли син все дитинство провів у любові і ласці матері йому не хочеться її покидати. У його виникає бажання відчувати її як в фізичному плані, так і в емоційному. Саме тому він ідентифікує себе через фігуру мами. Тоді хлопчик відчуває потребу у захисті, сильному чоловічому плечі. Тому для задоволення своїх потреб він шукає не жінку, а чоловіка. Для нашого суспільства це досить серйозна проблема. Адже менталітет українців не дає їм визнати такий прояв психосексуального комплексу. Очевидно, що людям з гомосексуальними нахилами потрібно приховувати свої реальні потяги та бажання, в той час, коли у Європі дозволили одностатеві стосунки. З цього випливає інша проблема – проблема

міграції. Звісно, що кращі умови життя будуть там, де можна вільно показувати своє справжнє «Я». В тому і є вся сутність наших людей – якщо відрізняється, значить ненормальний. Насправді так проявляється індивідуальність. [13]

Так само і у дівчаток проявляється гомосексуалізм. Єдиною відмінністю є те, що ідентифікація проходить через фігуру батька. Таким людям, неважливо чоловіки чи жінки, важко адаптуватися в суспільстві. Щоб знайти роботу, потрібно приховувати все, що стосується гендерної політики. Їм важко завести нові знайомства, адже люди часто їх відкидають, насміхаються.

Для фактичних даних можна сказати, що в Україні було декілька спроб провести гей-парад. Всі ці ідеї були придушені, люди розігнанні. Не є в новинку той факт, що такі люди часто зазнають фізичного насилля з боку гетеросексуалістів. Хоча не тільки фізичного, дуже часто здійснюється і моральна давка на них.

Висновки до другого розділу

Дослідженнями комплексу Едипа та Електри займалися з часів зародження психоаналізу і до нашого часу. Кожен науковець трактує Едипів комплекс по своєму. Хтось погоджується з поглядами Фрейда, хтось їх заперечує, висуваючи власні ідеї стосовно бачення проблематики цього комплексу

У сучасності проблеми чи радше тенденція Едипового комплексу розглядається не як первинне джерело неврозу, а з позиції ранніх конфліктів. При дослідженні Едипового комплексу деякі вчені визначали його як сукупність несвідомих почуттів, завдяки яким посилюється бажання заволодіти одним із батьків протилежної статі, водночас перевершити іншого з батьків.

Сам Фрейд розглядав Едипову ситуацію як ключовий фактор творення невротичних захворювань. Такий висновок він зробив під час самоаналізу, який був проведений після смерті його батька. Розуміння цього прийшло на заміну такої собі теорії спокуси.

Важливим фактором у формуванні комплексу є вплив поведінки батьків та їхні вчинки, які можуть бути неусвідомленими. Дії батьків можуть як подавити будь-які початки зародження комплексу та їх і розвинути.

Наслідки розв'язання комплексу можуть бути різноманітними. Комуś вдається переступити через усі несвідомі потяги, думки та бажання, ідентифікувати себе одним із батьків тієї ж статі, а комуś не вдається адаптуватися в суспільстві як повноцінна її ланка.

Однієї із найважливіших проблем неадекватного вирішення комплексу є ідентифікація себе із одним з батьків протилежної статі. Так появляються гомосексуальні нахили. Наприклад, хлопчик ідентифікує себе з матір'ю та відчуває потребу у сильному чоловічому плечі, знаходячи собі коханця або ж дівчинка ідентифікує себе з батьком, відчуваючи потребу в посиленій жіночій увазі, знаходить собі коханку.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ, СПРИЧИНЕНИХ КОМПЛЕКСОМ

Вже у старшому віці (підлітковий період) дівчинка вважає, що вона вже не дитина, а досить молода, сексуальна жінка. Вона може повстати проти матері. Адже саме в цьому віці відчуває велику потребу у самоствердженні, бунті. Звісно, що самостверджуватись вона буде за рахунок матері. Дівчинка буде вдаватися до жорстоких методів по відношенню до мами. Буде її принижувати, ігнорувати її слова, прохання тощо.

Найправильнішою позицією батька у такій ситуації буде встановлення певної дистанції з дочкою, визначення кордонів, а основне повна підтримка своєї дружини. Дівчинка старається маніпулювати батьком, використовуючи його любов, щоб отримати все, чого забажає. Батько повинен це розуміти і не дозволяти маніпулювати собою.

Саме позиція батька або дозволить комплексу Електри розвиватися у його донечки, або ж навпаки він «придушить» будь-які прояви комплексу, зберігши гармонію і хороші стосунки між всіма членами сім'ї. Коли дівчинка побачить, що її батько у всьому підтримує дружину, їй самій захочеться ототожнити себе з мамою і остаточно позбавитися від комплексу (хоча від нього неможливо відмовитись, але можна приглушити його прояви). [15]

Так само і у хлопчика, адже він відчуває повну підтримку матері, її любов. Тоді він усвідомлює, що може вимагати у неї та у батька все, що захоче. Мати добровільно займає позицію «усе для сина» і впливає на батька, щоб той не ліз у життя їхньої дитини, все йому дозволяв і довіряв. Така позиція є абсолютно невірною, тому що тоді дитина відчуває свою безнаказаність та вседозволеність і починає робити усе, що їй заманеться.

У структурі особистості за Фройдом «Над – Я» є наслідком вирішення Едипового комплексу. «Над – Я» зберігає характер на все життя, який отримав внаслідок свого походження і має здатність протистояти «Я» та навіть долати його. «Над – Я» продовжує своє владарювання над зрілим «Я». Так, як дитина колись була змушена слухатися своїх батьків, так само і «Я» підкоряється «Над - Я». Тому відповідно «Я» колись має заволодіти «Воно».

Саме «Над – Я» є більш відділеним від свідомості, тому що глибоко занурюється у «Воно». З погляду моралі «Воно» повністю аморальне, «Я» прагне бути моральним, «Над – Я» здатне стати гіперморальним. [6]

Вже у старшому віці так звані Едипові переживання витісняються і стають несвідомими. Ідентифікація з батьком переборює ворожість сина до нього. Цей процес дає можливість хлопчику заволодіти цілою низкою цінностей, установок, моральних норм, моделей поведінки.

Для успішного подолання вищезазначених комплексів потрібно своєчасно оволодіти та зробити особистісне прийняття хлопчиком чи дівчинкою відповідних соціальних ролей – батько і матері. Саме через ідентифікацію сина до батька, а дочки до матері підрастаюче покоління може перебороти ворожість до батьків. Залежно від того, наскільки сильної дії набув Едипів комплекс і наскільки швидко виникло його витіснення (завдяки впливу авторитетів, релігійного учіння, навчально-виховного процесу), тим жорсткіше буде «Над – Я» владарювати над «Я». [11]

3.1. Психокорекційні тренінги, заняття з мінімізації наслідків, зазначених у комплексі.

Для визначення реальних проблем для початку потрібно поспілкуватися з психоаналітиком. Він сам за допомогою бесіди виведе розмову в правильне русло. У психоаналізі використовують такі методи для визначення несвідомого:

1. вільних асоціацій;
2. інтерпретацій (тлумачення);
3. аналіз сновидінь;
4. емоційного переучування.

Асоціації насправді не є вільними. Одна ланцюжково витягає із несвідомого іншу. Асоціації тлумачаться як символічне витіснення пригнічених думок, почуттів, ставлень. Вони дозволяють витісненому матеріалу виплисти на поверхню свідомості. Розкривають почуття, які ми відчували в ранньому дитинстві.

Сни, Фройд вважав королівською дорогою до несвідомого, бо саме вони розкривають зміст неусвідомленого (витісненого) матеріалу.

Метод емоційного переучування дає змогу проаналізувати шляхи перебудови власних переживань і поведінки. Виникає завдяки терапевтичній дискусії. Дає змогу проаналізувати власний життєвий досвід.

Отже, такі методи визначення несвідомого допоможуть психоаналітику дізнатися звідки бере початок проблема, що стало причиною її виникнення, як саме її позбутися і що потрібно для цього зробити.

Для мінімізації наслідків комплексу можна відвідати психокорекційні тренінги. Тренінги спрямовані на створення неформального, невимушеного спілкування, яке відкриє перед групою багато варіантів вирішення проблеми.

Вони бувають різноманітними, на будь-який «смак та колір». Тренінги спрямовані корекцію певних форм поведінки, адаптацію у суспільстві, самовизначення, вирішення проблеми неправильної ідентифікації за допомогою арт-терапії, піско-терапії, йоготерапії, логотерапії, психодрами, каузальної психотерапії та ін.. Це може бути як індивідуальний тренінг, так і груповий.

Арт-терапія є особливою формою психотерапії, психокорекції та розвитку особистості, заснована на творчому самовираженні за допомогою різних видів мистецтва (живопис і малюнок, ліплення, музика, танець, театр).

Арт-терапевтичні технології широко використовують при роботі з дітьми і дорослими, що пережили насильство.

Йоготерапія дозволяє людині розслабитися, відчувати гармонію зі своїм тілом, побувати в нірвані, можливо і в тхармі.

Піско-терапія також є одним із дієвих методів терапії. Людина самовиражається через певні дії з піском. Розкриває свій потенціал, відпускає проблеми.

Також можна провести груповий тренінг, на якому запропонувати людям програти певну задану ситуацію, яка допоможе розкрити потаємні думки та бажання людей.

Висновки до третього розділу

Комплекс Едипа та Електри може не вплинути на розвиток, формування і подальше життя дітей або ж з найменшими «втратами». Проте, якщо він проявляється з великою силою, стає помітним, а також впливає психіку та вносить свої корективи на формування особистості з ним потрібно боротись. Звичайно, подолати та знищити його не вдасться нікому, але можна почати діяти з метою уникнення негативних наслідків або ж їх мінімізацію.

Для цього існує багато психокорекційних тренінгів, занять, спрямованих на психотерапію.

Однак, цього можна уникнути, якщо на початку «придушити» будь-які прояви ознак комплексу. За цим повинні прослідкувати батьки і діяти у цій ситуації злагоджено, мирно та гармонійно. Все починається з сім'ї та повинно залишитись там же. Не можна дозволити комплексу заволодіти твоїм свідомим, щоб в подальшому це вилилось у різних відхиленнях, сексуальних контактах з представником однієї ж статі. Батьки повинні чітко розмежовувати себе з дітьми, тримати дистанцію, але не ігнорувати дитину та її проблеми.

ВИСНОВКИ

Сім'я – це такий величезний «проект», котрий здатний задовольнити безліч базових потреб людини. Потреби любити і бути коханим, потребу розвиватися, продовжувати рід, піклуватися, спілкуватися, відпочивати і т.д.

Все починається з сім'ї, в ній розгортається, розвивається і завершується. Ще в утробі матері діти все відчують, будь-які прояви поведінки матері, психологічні чи фізичні впливи на неї стосуються і дитини.

Варто тільки їх захвилюватися, як дитина починає штовхатися або ж навпаки зупиняє усілякі рухи. Коли дитинка народжується батьки над нею опікуються, буквально «трясуться» над нею, щоб нічого не сталося, щоб вона росла щасливою та здоровою. Це проявляється у всьому, що роблять батьки. У перші дні, місяці, роки життя мати для дитини є джерелом захисту, їжі, любові, підтримки та віри. Це очевидно, адже будь-яка матір, якою б вона не була, хоче для своєї дитини тільки найкращого. Так дитина росте, розвивається, починає щось розуміти, усвідомлювати, ходити, говорити.

У віці 3 років вона вступає у фалічну стадію. Тоді вона починає розуміти свою відмінність від дітей протилежної статі. Хлопчик відчуває свою силу в фалосі, пишається ним. Дівчинка ж навпаки відчуває ненависть до батьків, бо у неї відсутня та сила, яка появляється завдяки фалосу (за Фройдом, теорія психосексуального розвитку дитини). Тоді хлопчик усвідомлює свої інцестні бажання стосовно матері та певну агресію, почуття ревності до батька. Це пояснюється тим, що син бачить у татові суперника, який зможе відняти у нього найцінніше – матір.

Дівчатка з дитинства більше тягнуться до батька, адже у ньому вони відчувають цю силу фалоса. Разом з тим приходить і почуття ненависті до матері, як об'єкта суперництва.

Таке виникає абсолютно у всіх дітей, тільки у когось це яскраво виражено, у якогось – приглушується на певних стадіях.

Чому так? Чому когось це супроводжує протягом усього життя, а когось тільки на початках свого зародження? Це легко пояснюється. Батьки є джерелом зародження та прояву ознак так званого едипового комплексу. Їхня поведінка, певні дії сильно впливають на дітей. Наприклад, мати переодягається при синові чи купається разом з ним або тривалий період його життя дозволяє йому спати разом з нею. Таке ж стосується і батька по відношенню до донечки. Батьки часто не розуміють, що вони роблять не так в силу своєї молодості чи недосвідченості, чи просто необізнаності.

Багато порад по вихованню дітей вони беруть з Інтернету, тому їх ефективність можна поставити під сумнів. Батьки не дослухаються до порад психологів, вважаючи, що усе роблять правильно.

Діти – як пластилін. З них можна зліпити усе, що забажаєш. Так і батьки їх ліплять від самого зачаття. Так, саме з моменту зачаття. Ще в утробі матері можна привчити дитину до прекрасного. Включати і слухати класичну музику, читати казки, ходити в театри, подорожувати тощо.

Тому, коли діти вступають у фалічну стадію, батькам потрібно знати : що це таке і як воно протікає. Діти відчують сексуальне бажання до одного з батьків протилежної статі. Багато непорозумінь відбувається тільки через те, що на несвідомому рівні дівчинка тягнеться до батька, а хлопчик до матері.

Щоб не виникало конфліктів між дітьми та дорослими, батькам потрібно об'єднатися та діяти злагоджено, не дозволяючи дітям маніпулювати ними.

Вже у старшому віці перед дітьми постає складний вибір ідентифікації. Чому складний? Тому, що хлопчик, який завжди відчував любов та підтримку матері не хоче її відпускати, хоче бути емоційно та фізично наближеним до неї. Переважно у підлітковому віці хлопчик повинен ідентифікуватися або через постать батька та відчути себе справжнім сильним чоловіком, опорою та захистом для батьків, більшою мірою для матері, або ж через фігуру матері, перейнявши на себе всі поведки, емоційну жіночність та потребу в захисті. Якщо ж хлопчик вибирає другий варіант,

тоді у його житті виникають певні труднощі, оскільки він шукає собі чоловіка для задоволення всіх потреб. Тобто стає гомосексуалістом. Такі ж проблеми супроводжують і дівчаток. Такий же ж вибір. І якщо вона ідентифікує себе через фігуру матері, то відповідно стає жіночною, відчуває потребу в сильному чоловічому плечі. Якщо ж вона обирає ідентифікацію через постать батька, то відповідно переймає від нього всі чоловічі риси характеру. І тут теж виникає така проблема, як гомосексуальні нахили.

Ще однією не менш важливою проблемою є те, що дівчатка, які все дитинство намагалися догодити батькові, який являється для них авторитетом пізніше виростають сильними духом, характером, досягають значних висот в кар'єрному рості, проте часто стають нещасними в особистому житті.

Якщо якась із проблем виникла потрібно зайнятися її подоланням. Для цього можна піти на прийом до психоаналітика, який допоможе зануритися в глибину проблеми і вирішити її. Також можна відвідати різноманітні психокорекційні тренінги чи заняття.

Такі тренінги спрямовані на мінімізацію наслідків неадекватного вирішення едипового комплексу.

Варто зазначати, що походження назви комплексу Едипа та Електри сягає часів існування Давньої Греції. Саме давньогрецький міф про царя Едипа, який вбив свого батька, щоб одружитися на матері, став першоджерелом для виникнення такого комплексу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова Л. Контакти між дітьми та батьками: як їм сприяти / Л. Антонова // Соціальна педагогіка. – 2003. – № 3. – С. 67–69.
2. Бодальов А. А. Психологія міжособистісних відносин / А. А. Бодальов // Питання психології. – 1993. – № 2. – С. 13–18.
3. Варій М. Й. Загальна психологія: Навч. Посібник / Для студ. психол. і педагог. Спеціальностей. – Львів: В-во «Край», 2005.-752 с.
- 3а. Гірняк А. Н. Глибинно-психологічне підґрунтя суїциду / А. Н. Гірняк // Психологія і суспільство. – 2010. – №1. – С. 151-158.
4. Головнева І. В. Психологія сімейних відносин : [навч. посіб. для студ. вчз] / Ірина Володимирівна Головнева. – Харків : Вид-во НУА, 2003. – 76 с.
5. Голофаст В. Ми в сім'ї і сім'я в нас / В. Голофаст // Знання – сила. – 2007. – № 8. – С. 79–83.
6. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: Навчальний посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2004.-310 с.
7. Кун М.А. Легенди і міфи Давньої Греції. Едіп. Його дитинство, юність, повернення до Фів.
8. Малхіна І.Г. Гендерна терапія. Довідник практичного психолога,2003.
9. Обозов Н. Н. Психологическая культура отношений : [метод. пособие] / Н. Н. Обозов. – СПб. : МКА, 1993. – 32 с.
- 10.Платонов К. К. Проблема особистості в соціальній психології / К. К. Платонов // Питання психології. – 2002. – № 1. – С. 128–131.
11. Постовий В., Кравченко Т., Ноур В., Міщенко М. Гармонія і дисгармонія стосунків батьків і дітей у сучасній родині / В. Постовий, Т. Кравченко, В. Ноур, М. Міщенко // Рідна школа. – 2001. – № 7. – С. 33–37.
- 12.Райс Ф. Психологія підліткового и юношеского возраста / Ф. Райс. – СПб. : Питер, 2000. – 656 с.
- 13.Савонько О. А. Чи знаємо ми їх?: Про проблеми взаємин батьків і дітей в сім'ї / О. А. Савонько// Сім'я і школа. – 1994. – № 7. – С. 8–9.

14. Семиченко В. А. Мистецтво взаєморозуміння: психологія та педагогіка сімейного спілкування : [навч. посіб.] / В. А. Семиченко, В. С. Заслуженюк. – [2-ге вид.]. – К. : Веселка, 1998. – 214 с.
15. Сисенко В. А. Батьки і діти / В. А. Сисенко // Соціологічні дослідження. – 2006. – № 2. – С. 94–101.
16. Ушеніна Т. Гармонія взаємин між поколіннями в сім'ї як умова її благополуччя / Т. Ушеніна // Виховання школярів. – 2002. – № 7. – С. 36–37.
17. Українцева А. Ю. Толерантність: протидія дискримінації, миротворчість, виховання в дусі терпимості / А. Ю. Українцева // Питання психології. – 1998. – № 2. С. 16–21.
- 17а. Громадський моніторинг роботи судів Тернопільщини / Анатолій Фурман, Андрій Гірняк, Галина Гірняк // Психологія і суспільство. – 2016. – № 3. – С. 122-128.
18. Шапіро А. З. Психолого-гуманістичні проблеми позитивності-негативності внутрішньосімейних взаємовідносин / А. З. Шапіро // Питання психології. – 1994. – № 4. – С. 48–56.
19. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений: Курс лекций. – М.: Апрель-Пресс, 2000. – 512 с.
20. Эйдемиллер Э. Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия : [учеб. пособие для врачей и психологов] / Эйдемиллер Э. Г., Добряков И. В., Никольская И. М. – СПб. : Речь, 2003. – 336 с.
21. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Эйдемиллер Э. Г., Юстицкис В. В. – СПб. : Питер, 1999. – 656 с.
22. Журнал: Психологія та суспільство. Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис. – Тернопіль, 2008. – №2
23. Інтернет ресурс: <http://pan-ta-pani.com/95333-kompleksi-edipa-i-elektri-u-ditejj.html>
24. Інтернет ресурс: https://uk.wikipedia.org/wiki/Едіпів_комплекс
25. Інтернет ресурс: <https://bibliofond.ru/view.aspx?id=471907>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Викладено за трагедією Софокла «Едіп - цар»

«У царя Фів, сина Кадма Полідора і дружини його Нюктіди був син Лабдак, який і дістав у спадщину владу над Фівами. Сином і наступником Лабдака був Лай. Одного разу Лай відвідав царя Пелопса і довго гостював у нього. Чорною невдячністю відплатив Лай Пелопсові за його гостинність. Лай викрав юного сина Пелопса Хрісіппа і повіз до себе в Фіви. Розгніваний і засмучений батько прокляв Лая, а в своїх прокльонах побажав, щоб покарали боги викрадача його сина тим, що згубить його рідний син. Так прокляв Лая батько Хрісіппа, і повинен був справдитися цей батьків прокльон.

Повернувшись до семибрамних Фів, Лай одружився з дочкою Менойкея Іокастою. Довго жив спокійно в Фівах Лай, і тільки одно тривожило його: він не мав дітей. Нарешті, вирішив Лай вирушити в Дельфи і там запитати бога Аполлона про причину бездітності. Грізну відповідь дала Лаєві жриця Аполлона піфія. Вона сказала:

— Сину Лабдака, боги вволять твоє прохання, матимеш ти сина, але знай: загинеш ти від руки свого сина. Справдиться прокльон Пелопса!

Жах пройняв Лая. Довго думав він, як уникнути йому веління невблаганної долі; нарешті, він вирішив, що уб'є свого сина, як тільки той народиться.

Незабаром у Лая справді народився син. Жорстокий батько зв'язав ремінням ноги новонародженому синові, проколовши йому ступні гострим залізом, покликав раба і звелів йому кинути немовля в лісі на узгір'ї Кіферону (Гори в середній Греції між Аттікою і Беотією), щоб там розтерзали його дикі звірі. Але раб не виконав наказу Лая. Він пошкодував дитину і передав потай маленького хлопчика рабові корінфського царя Поліба. Цей раб саме на той час пас стадо свого господаря на схилах Кіферону. Раб відніс хлоп'я до царя Поліба, а той, будучи бездітним, вирішив виховати його як свого наступника. Цар Поліб назвав хлопчика Едіпом за його розпухлі від ран ноги.

Так і виріс Едіп у Поліба і дружини його Меропи, які назвали його своїм сином, і сам Едіп вважав їх за своїх батьків. Але одного разу, коли Едіп уже виріс і змужнів, на бенкеті один з його друзів, захмелівши, назвав його приймаком, що вразило Едіпа. В його душу закралися сумніви. Він пішов до Поліба й Меропи і довго умовляв їх відкрити йому таємницю його народження. Але ні Поліб, ні Меропа нічого не сказали йому. Тоді надумав Едіп вирушити в Дельфи й там дізнатись про таємницю свого народження.

Як простий мандрівник вирушив Едіп у Дельфи. Прибувши туди, запитав він оракула. Відповів йому світлосяйний Аполлон устами провісниці піфії:

— Жахлива твоя доля, Едіпе! Ти вб'єш батька, оженишся з власною матір'ю, і від цього шлюбу народяться діти, прокляті богами і ненависні всім людям.

Жах пройняв Едіпа. Як уникнути йому лихої долі, як уникнути батьковбивства й шлюбу з матір'ю? Адже оракул не назвав йому батьків. Едіп вирішив не повертатись більше у Корінф. Що, коли Поліб і Мєропа його батьки? Невже він стане вбивцею Поліба і чоловіком Мєропи? Едіп вирішив залишитись вічним блукачем без роду, без племені, без батьківщини.

Та хіба можна уникнути веління фатуму? Не знав Едіп, що чим дужче він намагатиметься втекти від своєї долі, тим певніше піде він тим шляхом, який призначено йому долею.

Бездомним блукачем пішов Едіп із Дельф. Він не знав, куди йому йти, і обрав першу дорогу, яка йому трапилась. Це була дорога, яка вела в Фіви. На цій дорозі, біля підніжжя Парнасу, де сходились три шляхи, у тісній ущелині між гір зустрів Едіп колісницю, в якій їхав сивий, величний з вигляду старець; оповісник правив колісницею, а за нею йшли слуги. Оповісник грубо гукнув на Едіпа, велів йому зійти з дороги і замахнувся на нього бичем. Розсерджений Едіп ударив оповісника й хотів уже минути колісницю, коли старий махнув посохом і вдарив Едіпа по голові.

Розлютився Едіп, у гніві вдарив він старого своєю палицею так, що той мертвий упав навзнік на землю. Кинувся на провозатих Едіп і перебив їх усіх, тільки одному рабові вдалося непомітно зникнути. Так справдилося веління фатуму: Едіп убив, не знаючи того, батька свого Лая. Адже цей старець був Лай, він їхав у Дельфи, щоб запитати оракула, як визволити йому Фіви від кровожерного Сфінкса.

Едіп спокійно пішов далі. Він вважав себе невинним в убивстві: адже не він напав перший, адже він тільки захищався. Все далі й далі йшов Едіп обраним шляхом і прийшов, нарешті, до Фів.

Великий смуток панував у Фівах. Дві біди вразили місто Кадма. Страшний Сфінкс, породження Тіфона і Єхидни, оселився біля Фів на горі Сфінгїоні й вимагав усе нових і нових жертв, а тут ще раб приніс звістку, що царя Лая вбив якийсь невідомий. Бачачи горе громадян, Едіп вирішив визволити їх з біди він надумав сам іти до Сфінкса.

Сфінкс був жахливою потворою з головою жінки, з тулубом величезного лева, з лапами, озброєними гострими лев'ячими пазурами, і з величезними крилами. Боги вирішили, що Сфінкс доти залишиться біля Фів, поки не розв'яже хтось його загадку. Цю загадку повідали Сфінксу музи. Всіх мандрівників, що проходили повз нього, змушував Сфінкс відгадувати цю загадку, але ніхто не міг розгадати її, і всі гинули лютою смертю в залізних обіймах пазуристих лап Сфінкса. Багато хоробрих фіванців пробували врятувати Фіви від Сфінкса, але всі вони загинули.

Прийшов Едіп до Сфінкса, той загадав йому свою загадку: «Скажи мені, хто ходить уранці на чотирьох ногах, удень на двох, а ввечері на трьох? Ніхто з усіх істот, що живуть на землі, не змінюється так, як він. Коли ходить він на чотирьох ногах, тоді менше в нього сил і повільніше рухається він, ніж в інший час.»

На одну мить задумався Едіп, зараз же відповівши:

— Це людина! Коли вона мала, коли ще тільки ранок її віку, вона слабка й помалу повзає рачки. Удень, тобто в зрілому віці, вона ходить на двох ногах, а ввечері, тобто в старості, вона стає немічною і, потребуючи опори, бере костур: тоді ходить вона на трьох ногах.

Так розв'язав Едіп загадку Сфінкса. А Сфінкс, махнувши крилами, кинувся зі скелі в море. Вирішено було богами, що Сфінкс мусить загинути, якщо хтось відгадає його загадку. Так визволив Едіп Фіви з біди.

Коли Едіп вернувся до Фів, то фіванці проголосили його царем, бо ще раніше постановлено було Креонтом, який правив замість убитого Лая, що царем Фів повинен стати той, хто врятує їх від Сфінкса. Царюючи в Фівах, Едіп одружився з удовою Лея Іокастою і мав від неї двох дочок — Антігону та Ісмену та двох синів — Етеокла й Полініка. Так справдилося і друге веління долі: Едіп став чоловіком рідної матері, і від неї народились його діти.» [7]

ДОДАТОК Б

*Казки учасниці групи АСПН Оксани
Казка життя*

Казка про пінгвінів

Жили-були на Північному полюсі сім'я пінгвінів: батько-пінгвін, мати-пінгвін і двоє дочок – пінгвіненят. Ловили дорослі пінгвіни рибу і годували своїх дітей. Вони не хотіли, щоб інші пінгвіни якимось втручалися у їхню сім'ю, а тому відмежувалися за айсбергом, перенесли в дзьобах туди своїх діток.

Коли пінгвіненята трішки підрости вони почали гратися – кусати один одного, старше пінгвіня звичайно ж було дужим і іноді давило своєю масою менше. Менше ж пищало, але батьки були так заклопотані тим, що ловили рибу, що зовсім не звертали увагу на це. Мале пінгвіненя почало ходити кожного дня далі і далі від гнізда допоки не набридло на острів, де було багато-багато таких як воно. Серед них воно знало своїх бабусю-пінгвіна і дідуся і багатьох родичів. Повернувшись від них додому, воно було наказане, за свою цікавість – його позбавили їжі.. Та воно не припиняло своїх подорожей.

Одного разу воно гралося біля своїх дідуся і бабуся і під ним почав розколюватися лід. Воно ледь встигло перестрибнути на лід з води, ледь не втонуло. Та щілина стала такою великою, що ні воно саме ні його рідні – ніхто не зміг дістатися на інший кусок льоду, де було пінгвіненя.

Так воно почало жити паралельно з іншими пінгвінами, йому перекидали їжу, та воно страждало через те, що йому не було як погратися з іншими пінгвіненятами. Так воно і виросло, звикло до такого життя і вже самостійно почало ловити для себе рибу.

І якимось на цей полюс приїхала експедиція, яка висадилася саме на тому льоді, де було вже доросле пінгвіненя. І вони почали його ловити, заманювати, і зловили, почали гратися ним, і назвали його Делю, а потім відвезли його у теплі краї. Деля почала задихатися, бо температура і вологість повітря були неприродними для неї. Її іноді ложили в холодильну камеру, та згодом з часом вона адаптувалася до таких умов. І сталося якимось невивчене дослідниками диво – у Дели почали з'являтися незвичні рожеві пір'їни, вона ставала дедалі схожа на пташку фламінго. І дослідники перевезли її на південь, їм було дуже шкода її відпускати та все ж вони мушили, адже фламінго вони не досліджували. Вони відпустили Делю біля води, де було багато різних птахів, серед яких і інші фламінго. Деля була незвичайною фламінго, бо у неї збереглися ще сині пір'їнки і тому багато хто почав здивовано на неї звертати увагу. І один фламінго-чоловік так

зацікавився незвичним окрасом, що підлетів і почав співати. Вони подружилися і в подальшому взнали, що історії їхні дуже схожі і що жили вони на одному айсбергу тільки не зустрічали один одного, вірніше просто не звертали увагу. Звали його Лаконом. І мабуть вони створять сім'ю, і у них будуть особливо гарні діти.

Казка про Крихітку-Хівруньку

Жила-була Крихітка-Хіврунька, у неї не було матері – була мачуха з своїми дочками: Одноока, Двоока, Триока. Вони дуже не любили Крихітку, примушували її робити важку роботу. Була у Крихітки лише одна в світі подруга – чарівна корова, яка допомагала їй робити всю роботу, Крихітці лише треба було загадати бажання, залізити в одне вухо корові і вилізти в інше.

Мачуха і сестри не могли зрозуміти, як це Хіврунька так з усім швидко справляється. І послала мати Однооку прослідкувати за Крихіткою. Сестра пішла, проте Хіврунька помітила її і почала співати:

- Спи око...засипай!...

І Одноока заснула. Коли прокинулася – робота вже була зроблена. Мачуха розізлилася, і наступного дня послала Двооку. Крихітка заспівала:

- Спи око, спи друге... засипай!...

І двоока проспала той час, поки Хіврунька з коровою робили роботу.

Мачуха ще більше розізлилася, і наступного разу послала слідкувати Триоку. Крихітка заспівала: Спи око, спи друге... засипай!... А про третє око вона забула, і сестра все побачила і розповіла мачусі про корову, яка робить чудеса. Мачуха наказала корову вбити. Розплакалась Крихітка, а корова їй на прощання сказала, щоб вона зібрала її кісточки і закопала. Так Крихітка і зробила. Через місяць на тому місці, де були закопані кісточки, проросла яблуня, яка нікому не давала зірвати яблука, лише Крихітці.

Одного разу їхав молодий принц і хотів зірвати яблуко, та яблуня підняла свої гілки. Принц попросив сестер Хівруньки, та і вони не могли дотягтися до гілок. Тоді він попросив Крихітку, вона підійшла до яблуні, і гілочки опустилися – дівчина зірвала яблуко і пригостила принца. Він подякував, і так вона йому сподобалась, що він запропонував їй вийти заміж за нього. І жили вони разом довго і весело.

Крихітка-Хіврунька в казці Попелюшка

Крихітку-Хівруньку в казці Попелюшка не дуже радісно зустріли – з'явилась ще одна така сама, проте сама Попелюшка зраділа, що вона тепер не сама, що у неї з'явилась подруга. Вони вдвох робили роботу, спілкувалися, гралися.

Якось їх запросили на бал. Вони попросили Хрещену і чарівну корову, щоб ті допомогли їм з вбранням. Нарядилися, стали дуже гарними, і поїхали

на бал. На балу вони сподобалися дуже одному принцу. Він був дуже гарний, і він теж сподобався двом дівчатам. Проте принц знав, що він повинен і хоче обрати лише одну дівчину. І він оголосив конкурс, переможниця якого мала бути його нареченою. Проте дівчата не хотіли приймати участь в цьому конкурсі і поїхали з балу.

Вдома вони думали, що ж робити. І попросили Хрещену і чарівну корову з'єднати їх двох в один образ. Чарівниці виконали їхнє прохання, і з'явилась Золу крошка. Тим часом принц їздив шукав дві свої симпатії, і коли він зустрів Золу крошку – він закохався в неї і зрозумів, що цей образ – це наче ті дві симпатії в одній людині, які ще більше приваблювали його своєю єдністю. І він запропонував Золу крошці одружитися з нею. Вона погодилася, бо сильно його полюбила. І було весілля, а далі щасливе життя.

Стенограма до аналізу казок учасниці групи АСПН Оксани

П.: Чому пінгвіни? В сім'ї не дуже теплі стосунки?

О.: Не дуже...Зовсім не теплі. Мої батьки не вміють проявляти емоції хороші.

П.: А тобі самій властиво проявляти позитивні емоції?

О.: Важко, та я намагаюсь.

П.: Є бажання відійти від сім'ї?

О.: Може такого бажання не має, та прийдеться. Я не витримаю.

П.: А хто саме завдає тобі такого болю?

О.: Мати і сестра.

П.: А батько?

О.: Батько взагалі мене ігнорує.

П.: Де ти шукаєш порятунку?

О.: В друзях, в щоденнику.

П.: Ти не дуже активна? Адже пінгвіна віднесла крига і він навіть не намагався повернутися.

О.: В сім'ї ні, тому що за свою активність, коли я прагнула матері і сестрі щось довести, мене робили винною і карали.

П.: Карали яким чином?

О.: Били і сварили

П.: Ти себе відчуваєш не такими як члени твоєї сім'ї?

О.: Чому Ви так спитали?

П.: Тому що, це єдиний пінгвін, який змінив окрас і перетворився на фламінго

О.: Може і не така особлива, проте я багато не роблю такого поганого, як вони

П.: А чи не було в тебе думок, що ти народилася не в цій сім'ї?

О.: В дитинстві я чекала якусь жінку, яка прийде і скаже, що вона моя мати.

П.: Давай поговоримо тепер про твою улюблену казку – про Крихітку-Хівруньку. Твоє життя, певним чином, схоже на її?

О.: Так

П.: А хто в твоєму житті схожий на образ чарівної корови?

О.: Можливо я сама, можливо мої друзі

П.: Як на твою думку, ця дівчина могла б щось змінити, щоб стати щасливою?

О.: Думаю, що якби у неї був батько, то він би її захистив

П.: Коли стосунки з мамою і сестрою навантажують, що тобі хочеться зробити?

О.: Я вже перестала звертати на них увагу, закриваюся в своїй кімнаті і сплю або слухаю музику

П.: Це схоже на твоє не існування в той момент для них? Але ж проблема нікуди не дівається?

О.: З ними по іншому з ними не можна

П.: Цікаво, що ця героїня потрапила в казку “Попелюшка”, Попелюшка така сама бідна дівчинка як і Крихітка? Вона така ж нелюбима матір’ю і сестрами?

П.: Чи немає в тебе відчуття, що батько більше любить твою сестру ніж тебе?

О.: Звичайно є, але останнім часом батько почав пишатися мною.

П.: Як ти на це реагуєш?

О.: Думаю, що занадто пізно він почав проявляти до мене увагу.

П.: Але ж саме його уваги тобі і не вистачало?

О.: Не вистачало в дитинстві, а зараз не треба

П.: З сестрою в тебе конкуруючі стосунки?

О.: Так

П.: Тобто ви конкуренти за увагу батька?

О.: Я над цим не думала. просто ми завжди конкуренти в житті

П.: А увагу друзів і коханих людей ви також ділите?

О.: Буває так, що друзі сестри звертають увагу на мене. Було навіть, що її хлопці пропонували мені зустрічатися з ними

П.: Тобі це приносило задоволення?

О.: На певний час [23]